

ДЕМОГРАФІЧНА СТРАТЕГІЯ НА ТЛІ ДЕПОПУЛЯЦІЇ

Міжнародна науково-практична конференція

«Демографічний розвиток України та пріоритетні

завдання демографічної політики»

(20—21 жовтня 2005 р., Київ)

Конференція, організована Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України, Київським національним економічним університетом МОН України, Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту України, Державним комітетом статистики України, була присвячена обговоренню сучасних соціально-демографічних процесів та політики, обміну результатами наукових досліджень і практичним досвідом у цій сфері, взаємозв'язку проблем народонаселення та людського розвитку.

У її роботі взяли участь Прем'єр-міністр України Юрій Єхануров, міністри у справах сім'ї, молоді та спорту Юрій Павленко, праці та соціальної політики Іван Сахань, голова Державного комітету статистики Олександр Осауленко, представники Секретаріату Президента України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Фонду народонаселення ООН в Україні, Національної академії наук України, провідні вчені України, Росії, Білорусі, Франції, Австрії, Німеччини, викладачі вищих навчальних закладів, представники громадських організацій та ін.

Прем'єр-міністр України *Юрій Єхануров* у своєму виступі проаналізував демографічну ситуацію, яка склалася в нашій країні. Він заявив, що демографічна спрямованість має стати одним із головних пріоритетів дій українського уряду, підкреслив значення розробленого на виконання доручення Кабінету Міністрів України проекту Стратегії демографічного розвитку України на 2006—2015 роки. «Цей документ має стати не черговою декларацією, а практичним інструментом роботи для центральних і місцевих органів вла-

ди», — наголосив Прем'єр-міністр. Також голова уряду зазначив, що «реальний вихід з демографічної кризи» бачить «не стільки у подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості життя населення».

Професор Національного інституту демографічних досліджень Франції *Жак Валлен* привітав учасників конференції, зокрема українських учених-демографів, які змогли привернути увагу держави та громадськості до сучасних проблем демографічного розвитку. Вагомим підтвердженням цього пан Ж. Валлен вважає відродження в Національній академії наук України Інституту демографії, який у 1918 році був створений першим у Європі.

Директор Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України академік НАН України *Сергій Пирожков* у доповіді «Демографічний розвиток України: сучасне та майбутнє» озвучив результати прогнозних розрахунків, згідно з якими населення України уже в 2050 р. може зменшитися до 34,8 млн проти нинішніх 47,3. Демографічна криза в Україні триває з 90-х років минулого століття і триватиме й далі. «Тенденція до зменшення чисельності нашого населення залишиться, — сказав С. Пирожков. — І ми мусимо думати, яким чином розробляти демографічну стратегію в умовах депопуляції». Він підкреслив, що у світі нині дедалі більшого поширення набуває так звана модель балансу, коли оцінка населення робиться не за кількісними показниками, а якісним потенціалом. (Доповідь С.І. Пирожкова друкується в цьому номері журналу).

З доповіддю «Сім'я як об'єкт демографічної політики» виступив міністр України у

справах сім'ї, молоді та спорту *Юрій Павленко*. Він підкреслив, що спад народжуваності в Україні фахівці пов'язують передусім із проблемами родини, а тому виникає нагальна потреба у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на подолання причин її кризи, складниками якого є економічна підтримка, забезпечення відповідного соціального захисту сімей та соціальна робота з ними.

Голова Державного комітету статистики України доктор наук з державного управління *Олександр Осауленко* у своїй доповіді приділив увагу сучасній концепції людського розвитку та визначив чотири пріоритетних його напрямів для України — підвищення ролі людини у суспільстві, забезпечення соціальної справедливості, досягнення ефективної зайнятості та екологічної безпеки.

Впливу демографічних процесів на сучасний розвиток сфери зайнятості була присвячена доповідь міністра праці та соціальної політики України *Івана Саханя*. Він відзначив, що підвищення конкурентоспроможності економіки неможливе без формування гнучкого ринку праці та всебічного розвитку трудового потенціалу країни. Втім, наша робоча сила постійно старішає: кожному шостому українцеві — 50 років, а кожен тринадцятий працівник — пенсійного віку. Особливо гострою є проблема старіння працездатного населення у сільській місцевості. Щорічно з карти України зникає 50 населених пунктів. Люди там або вмирають, або виїжджають до міст. «Можна впевнено стверджувати, — сказав І. Саханя, — що якщо не відбудеться рішучих позитивних зрушень для зміни ситуації, то це стане серйозною перешкодою в розвитку аграрного сектору».

Керівник Центру демографії та екології людини Інституту народногосподарського прогнозування Російської академії наук доктор економічних наук *Анатолій Вишневський* спинився на характерних рисах демографічної кризи на пострадянському просторі, зокрема в Росії та Білорусі. Він зазначив, що за

статистичними даними ці країни мають подібні до українських тенденції основних демографічних процесів — смертності, тривалості життя, народжуваності.

Висвітлюючи теоретичні та прикладні аспекти підвищення доходів працюючих як передумови збереження і розвитку людського капіталу, проректор Київського національного економічного університету доктор економічних наук *Анатолій Колот* зауважив, що неможливо розв'язати жодну з проблем, пов'язаних з демографічними аспектами, якщо радикально не зміниться на краще структура доходів населення. Сучасна ситуація в цій сфері, досягнута останніми роками економічне зростання дають підстави для обережного оптимізму, однак відставання України все ще залишається великим порівняно з європейськими країнами. Основні причини низького рівня доходів працюючих необхідно пов'язувати, насамперед, із реальним станом економіки, рівнем досконалості відносин між працею і капіталом. Саме тому якісні зрушення у рівнях доходів населення практично неможливі без функціонування в Україні економіки знань, інноваційного розвитку.

Заступник голови Державного комітету статистики України *Наталія Власенко*, висвітлюючи результати першого Всеукраїнського перепису населення, відзначила, що створення його науково-методологічного забезпечення стало вагомим внеском провідних демографів України у розвиток сучасної демографічної статистики. Сьогодні дані перепису використовуються як надійне джерело інформаційного забезпечення прогнозування й управління соціально-економічним розвитком, реалізації бюджетного процесу, здійснення адміністративно-територіальної реформи, адекватної ситуації демографічної політики, регулювання міграційних процесів тощо. На підставі даних перепису Держкомстатом України разом із Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України за участю інших зацікавлених централь-

них органів виконавчої влади здійснено ряд аналітичних розробок, ретроспективних перерахунків і прогнозних оцінок основних демографічних показників країни та регіонів. Проведені також фундаментальні дослідження причин та наслідків демографічної кризи в Україні, результати яких стали основою для підготовки стратегічних документів державного значення.

Завідувач лабораторії Інституту народно-господарського прогнозування РАН, директор регіональної громадської організації «Центр міграційних досліджень» кандидат географічних наук *Жанна Зайончковська*, характеризуючи перспективну міграційну ситуацію в Росії, зазначила, що загроза депопуляції як для Росії, так і України є вкрай серйозною й абсолютно реальною. Найближчими роками у цих країнах почнеться природне скорочення чисельності працездатного населення, внаслідок чого впродовж наступних двох десятиліть праця стане одним із найдефіцитніших ресурсів. За цих умов перспективною міграційною політикою Росії має бути, передусім, імміграційна, оскільки без припливу робочої сили неможливо буде забезпечити гідний рівень життя і пенсіонерів, і працездатного населення. Попри можливі негативні наслідки такої політики, ставку на іммігрантів робить не лише Росія, а й країни Європейського Союзу та США.

Актуальності прогнозування зовнішніх міграцій населення та основним завданням наукових досліджень у цій сфері присвятив свою доповідь завідувач відділу Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України кандидат економічних наук *Олексій Позняк*.

Характеризуючи позитивні тенденції в демографічному розвитку Білорусі, головний науковий співробітник Інституту економіки НАН Білорусі доктор соціологічних наук *Людмила Шахотько* відзначила, що завдяки позитивним зрушенням у соціально-економічному розвитку країни знизилися показни-

ки смертності, зокрема дитячої, дещо зросла тривалість життя, зменшилася кількість розлучень, відбувається перехід до більш сучасних методів планування сім'ї. Тому за умови здійснення високоефективної соціально-економічної та демографічної політики можна розраховувати на певне поліпшення загальної демографічної ситуації.

У ході роботи конференції заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України член-кореспондент НАН України *Елла Лібанова* здійснила презентацію проекту Стратегії демографічного розвитку на 2006–2015 роки. Вона підкреслила, що розроблений документ має стати основним інструментом, а державна підтримка сім'ї — ядром, навколо якого формується вся система заходів національної демографічної політики.

Стратегія демографічного розвитку передбачає цілісну систему заходів економічного, правового, соціального, освітнього, культурного, інформаційно-пропагандистського та організаційного характеру і спрямована на зниження смертності, підвищення народжуваності, захист і відновлення генофонду населення України. Її реалізації сприятиме спеціально створена система моніторингу соціально-демографічної ситуації, спрямована на інформаційне забезпечення демографічних досліджень, зокрема процесів відтворення населення, питань репродуктивної поведінки, трудової міграції тощо.

На першій секції конференції обговорювалися теоретичні та світоглядні аспекти загальних процесів відтворення населення. У центрі уваги представників демографічної наукової громадськості були сучасні тенденції відтворення населення України у контексті загального демографічного розвитку на пострадянському просторі. Секцію відкрила доповідь міжнародного колективу авторів про демографічні перспективи України до 2050 року, яка ініціювала дискусію про завдання і специфіку демографічного прогнозу-

вання на сучасному етапі, тісний взаємозв'язок демографічних перспектив з подальшим економічним розвитком. Органічним продовженням дискусії стала доповідь російських демографів про перспективи і можливості стабілізації розбалансованих демографічних процесів в Україні та Росії. Обговорення перспектив відтворення населення на пострадянських теренах у ракурсі міжнародної економічної і культурної інтеграції та поглиблення процесу глобалізації, запропоноване відомим білоруським демографом доктором економічних наук Андрієм Раковим, стало логічним завершенням роботи секції.

Друга секція — «Природний рух населення» — була присвячена найактуальнішим проблемам здоров'я, народжуваності й смертності населення. Відбулася цікава дискусія з питань оцінки новітніх тенденцій у динаміці народжуваності в Україні, демополітичної ефективності допомоги при народженні дитини, соціально-економічної зумовленості негативних тенденцій у смертності, соціально-демографічних наслідків епідемії ВІЛ/СНІДу. Змістовні доповіді про методи, інформацію та якість оцінок смертності населення зробили представники Інституту Макса Планка з Німеччини — доктор філософії *Дмитро Жданов* і магістр психології *Діана Жданова*.

На засіданні третьої секції обговорювалися особливості сучасних міграційних процесів, їхній вплив на загальну демографічну динаміку, національну державу, людський капітал, економічний розвиток регіонів, міжетнічні відносини, зайнятість населення, зокрема в контексті входження України до світового ринку праці. Низка доповідей була присвя-

чена тематиці трудової міграції, її правовому регулюванню, захисту прав працівників-мігрантів. Увагу учасників секції привернули також доповіді з питань статистичного та адміністративного обліку міграційних процесів у місцевостях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Упродовж роботи четвертої секції — «Демографічні аспекти відтворення трудового потенціалу та демографічна політика» — доповідачі акцентували увагу на проблемах відтворення і примноження людського капіталу, інвестування у цю сферу, зокрема в контексті регіонального розвитку й інтеграції України до ЄС, впливу демографічних процесів на формування економічної активності населення, становлення ринку праці. Значна частина доповідей була присвячена дослідженням із проблем стратегії та завданням демографічної політики в Україні.

За результатами обговорення найактуальніших питань сучасного демографічного розвитку, проекту Стратегії демографічного розвитку на 2006—2015 роки учасники конференції прийняли рекомендації, адресовані Кабінету Міністрів України. Вони наголосили, що завдання демографічного розвитку і національної демографічної політики мають спрямовуватися на досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття — глобальних напрямів поступу суспільства, вироблених та погоджених на міжнародних конференціях 90-х років ХХ століття й адаптованих до умов України.

І. НОВАК,
кандидат економічних наук,
в.о. вченого секретаря
Інституту демографії та соціальних
досліджень НАН України (Київ)